

Г.І. Григоренко, Р.П. Жадан
**В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО
ВИХОВАННЯ БЕРЕЖЛИВОСТІ
В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

У педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського чітко простежується думка про важливість формування в дітей бережливого ставлення до цінностей. Він вважав за необхідне усвідомити важливу істину: людина живе завдяки тому, що матеріальні й духовні потреби людини задовольняють сотні, тисячі інших людей. Особливо В.О.Сухомлинський підкреслював важливість виховання бережливого ставлення до народного надбання, матеріальних цінностей: “Якщо ви хочете, щоби ще в роки отрочтва і ранньої юності людина була ощадливою й внутрішньо дисциплінованою, щоби її турбота про суспільні інтереси мала не показний характер, а виражалася в сердечній тривозі про речі, які особисто їй не належать, – нехай у роки дитинства що-небудь суспільне стане для неї дорогим, невід’ємним від особистих радостей, особистого щастя” [10: 248].

Сучасний економічний стан нашого суспільства вимагає виховання в людей бережливого ставлення до народного надбання, матеріальних цінностей; навчання економного, раціонального використання природних багатств.

Бережливість – це показник загальної культури людини. Він свідчить про вміння піклуватися про членів своєї сім’ї, про речі, довкола них, про себе, свій дім, село чи місто, про свою Батьківщину. Відомо, що дошкільники не можуть створювати соціально-значущі цінності, ось чому і зміст роботи з

економічної освіти полягає в тому, щоби прищепити дітям свідоме ставлення до того, що зробили й роблять для нього дорослі, повернути увагу до праці дорослих, бо саме завдяки їй існує створений “предметний світ, який облагороджує життя” (за С.А. Козловою).

У дошкільних освітніх закладах проблема економічної освіти дітей стала на сьогодні однією з найактуальніших. Інтерес дітей дошкільного віку до економіки зумовлений проникненням її в усі сфери життєдіяльності людей і, насамперед, у сімейний побут, де дитина на кожному кроці стикається з економічними проблемами, які обговорюються в сім’ї.

Спостерігаючи за ігровою діяльністю дітей, аналізуючи питання, які вони задають, очевидним є те, що старших дошкільників цікавлять дуже серйозні проблеми, пов’язані з економічним змістом. Але не кожна родина приділяє достатню увагу питанням економічної освіти дитини, не усвідомлює її необхідності. “Чому нікого не дивує те, що, наприклад, математичне мислення ми починаємо формувати в дитини в 2-3-річному віці, а економічне - на п’ятнадцять років пізніше? Не всі стануть математиками, та всі будуть членами суспільства: відповідно виробниками чи споживачами, роботодавцями чи найманими працівниками, інвесторами чи лише тими, хто заощаджує кошти...”, – відзначає Ю.М.Лелюк [5: 63].

Саме дошкільний навчальний заклад має специфічні особливості та можливості цілеспрямованої педагогічної діяльності щодо

економічної освіти дошкільників. Але вивчення досвіду роботи ДНЗ свідчить, що в цілому вона проводиться епізодично й зводиться лише до вивчення окремих понять (гроші, магазин, банк). Складність такого становища полягає в тому, що вивчення економіки в дошкільних закладах не є обов'язковим. Однак слід відзначити, що на сьогоднішній день вже складені програми з економічної освіти для дітей дошкільного віку. Так, у програмі “ Дитина в дошкільні роки “ виокремленні показники компетенції дитини старшого дошкільного віку в галузі економіки [2: 130].

Сучасні дослідження свідчать про необхідність упровадження економічної освіти саме з дошкільного віку, коли діти отримують первинний досвід в елементарних економічних відносинах [3, 5].

Педагогічною умовою формування первинного економічного досвіду, на думку Сазонової А.В., є забезпечення комплексного підходу до процесу економічного виховання, яке передбачає формування елементарних економічних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, необхідних для успішної економічної діяльності [9].

Мета статті: проаналізувати рівень підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів до впровадження в практику роботи методики формування у дітей бережливого ставлення до довкілля.

У працях педагогів, соціологів, економістів останній час бережливість визначається як одна з якостей особистості людини. Доведено, що бережливість

тракується як ощадливе витрачання, використання чогонебудь, ощадливість, економність.

Бережливість – це моральна якість, яка характеризує дбайливе ставлення людей до матеріальних та духовних благ, до власності. Особливо актуальною ця проблема постає по відношенню до суспільної власності.

Бережливість повинна виявлятися не тільки до речей своєї сім'ї, але й інших людей, а особливо на суспільні товари та послуги. “Тому ніколи не дозволяйте дитині, – вказує А.С. Макаренко, недбало ставитися до речей на вулиці, в театрі, в парку” [6: 391].

У теорії дошкільної педагогіки найбільш значущим у розробці питань бережливості є дослідження Р.Й.Жуковської. Нею доведена необхідність взаємозв'язку між формуванням у дітей уявлень про речі як результат праці людини, відповідальністю за їх цілість та вміння доглядати за речами, утримувати їх у порядку. Автор, спостерігаючи за дітьми, відзначила різницю їх ставлення до своїх і суспільних речей. Р.Й. Жуковська на підставі вивчення особливостей прояву бережливості в дітей трьох-п'яти років наводить такі дані: з 50 дітей лише у 20 виховано цю якість, у 10 – вона не розвинута зовсім, 20 дітей виявляють у сукупності з егоїзмом і жадібністю. Авторка вважає за необхідне з дитячих років виховувати у дітей правильне ставлення до суспільного надбання, праці, її результату. Особливо підкреслюється вплив способу життя родини на ставлення дітей до особистого та суспільного надбання [4: 159].

Продовжуючи дослідження щодо виховання бережливості, П.О. Абдулвагабова експериментально довела, що вже в дітей п'ятого року життя можна сформувати бережливе ставлення до речей у процесі нерегламентованої діяльності [1].

Нові можливості для розвитку в дошкільників прагнення до економії та бережливості розкриває на сучасному етапі зв'язок з економічною освітою. Вивчення економіки дозволяє дітям зрозуміти сутність трудового процесу: що ці речі виготовлені руками людей за допомогою машин, станків або інших приладів. Усе це потребує використання різноманітних ресурсів: трудових, природних, капітальних. Діти вже усвідомлюють, що всі ресурси обмежені, це вимагає дуже ретельного розмірковування, співставлення й вирішування, як їх краще використовувати, щоб отримати більшу кількість продукції для задоволення потреб людей.

У роботах сучасних дослідників [5, 7-9] такі базисні характеристики особистості, як бережливість, економність, працелюбність вважаються звичайним стилем, манерою поведінки й ставлення до предметного світу. "Тобто, мова йде про такий стиль поведінки, який виправданий з позицій економічної доцільності - зміст звички підкоряється базисним якостям будь-якої економічної діяльності. Якщо його не формувати своєчасно, то можуть проявитися негативні якості в поведінці дітей - недбальство, неохайність, байдужість до пошкоджених речей, до книг, іграшок, матеріалів, до ігор та занять"[11: 43].

Н.Г. Грама, вивчаючи умови діяльності дошкільного закладу,

виділяє головні функції, які сприяють вихованню економічної культури як дітей, так і співробітників. До них авторка відносить:

- турботу про збереження будівель, будинків, майданчиків, приведення їх у порядок, участь у збільшенні наочних посібників та їх збереження; продовження часу використання іграшок та різного матеріалу;

- турботу про економне використання води, електроенергії;

- організація (раціональна) господарсько-побутової, ручної, само-обслуговуючої та навчальної праці дітей;

- турбота про охорону навколишнього середовища в місцях, які розташовані біля дошкільного закладу (на вулиці, біля дому), культура поведінки;

- бережливе ставлення до іграшок, книг, посібників, через виконання конкретних завдань, що спонукають до самостійного виконання встановлених у суспільстві правил;

- організація діяльності в атмосфері доброзичливих взаємин, які мають прояв через шанобливе ставлення до людей, тварин та рослин [7: 5].

Аналіз сучасних досліджень дозволив визначити показники сформованості бережливого ставлення до довкілля в дітей: початкове усвідомлення дитиною того, що в кожному річ вкладена праця людини; використання речей у відповідності з функціональним їх призначенням; наявність навичок догляду за ними, своєчасне приведення речей у порядок з

допомогою дорослих; небайдуже ставлення до фактів пошкодження.

Оскільки всі ресурси обмежені, тому бережливе ставлення до довкілля є головною умовою задоволення потреб дитини в майбутньому.

Першим етапом в економічній освіті І. Сасова вважає емоційне сприйняття дітьми дошкільного віку економічних явищ. У цей період родина й дошкільний заклад життєвим устроєм покликані виховувати в дітей дбайливе, хазяйновите ставлення до особистого та суспільного надбання, повагу до праці у всіх його виявах, навчити обґрунтовувати свої потреби й оцінювати свої можливості їх задоволення [8: 12].

Результати дослідження. Про необхідність формування бережливого ставлення до довкілля в дітей дошкільного віку свідчать дані опитування батьків, 20% яких мету економічної освіти бачать у вихованні бережливості, економності та працездатності. У роботі над проблемою бережливості та економії ми вивчали стан роботи над цією проблемою в ДНЗ, розуміння значення цих якостей вихователями.

На першому етапі нашої роботи були проведені анкетування, співбесіди, аналіз педагогічної документації. У процесі дослідження було обстежено 100 вихователів.

Нами була розроблена анкета, яка включала в себе такі питання: 1. Який зміст Ви вкладаєте в поняття "бережливість"? 2. Чи вважаєте за потрібне виховання в дошкільників навичок бережливості та економності? 3. Які, на ваш погляд, істотні умови виховання бережливості та економності?

4. Який зміст вкладаєте в поняття "бережливе ставлення до речей"? 5. За якими ознаками ви можете визначити бережливе ставлення дитини до власної речі?

У результаті аналізу анкетних даних з'ясувалося, що 58% вихователів розуміють бережливість як бережливе ставлення до речей, 12% - до книжок, ігор, іграшок, 14% - до людей, 8% до навколишнього світу, 4% залишили питання без відповіді, 4% відповіли, що бережливість - це вміння берегти те, що тебе оточує.

На запитання про необхідність виховання в дошкільників навичок бережливості, стверджувальну відповідь дали 100% вихователів.

Відповідаючи на запитання "Які головні умови виховання бережливості та економності в дітей дошкільного віку?", 44% вихователів назвали приклад дорослих, 13% - заняття, 12% - читання художньої літератури, гру, стільки ж відсотків вихователів назвали "створення ситуацій", 4% - бесіди, 4% респондентів не дали відповіді.

У відповіді на запитання щодо бережливого ставлення до речей 11% вважають, що це - "правильне використання речей", 67% - "не рвати, не ламати речі", "доглядати за речами" - 16%, 2% вихователів залишили запитання без відповіді.

Як бачимо, основна частина опитуваних розуміє бережливість, як бережливе ставлення до речей, майже в сім разів менше - (8%) до довкілля, дещо більше - 12% вихователів - розуміють бережливість як бережливе ставлення до книжок, ігор, іграшок.

Усі розуміють важливість виховання в дітей навичок

бережливості та економності, а головною умовою вважають приклад дорослих, але ніхто з опитаних не наголошує на необхідності зв'язку ДНЗ з родиною.

Таким чином, більшість вихователів не дають конкретної відповіді, не розкривають особливості поняття “бережливість”. На запитання “За якими ознаками Ви можете визначити бережливе ставлення дитини до власної речі?” вихователі називають охайне, дбайливе ставлення до речей – 52%, як дитина береже одяг-21%, як ставиться до іграшки – 12%, не дає іншим дітям гратися, береже іграшку – 12%.

Аналіз відповідей вихователів свідчить про поверховість їхніх знань з означеного питання. Усі вихователі розуміють важливість виховання в дітей навичок бережливості та економності, а головною умовою вважають приклад дорослих, але ніхто з опитаних не наголошує на необхідності зв'язку ДНЗ з родиною. Тільки в родині діти одержують перший досвід економічної освіти. У зв'язку з цим педагог ДНЗ повинен бути партнером, помічником батьків у питаннях економіки. При вивченні зазначеної проблеми ми провели опитування дітей старшого дошкільного віку. Усього було обстежено 120 дітей.

Були поставлені такі запитання: Як ти вважаєш, про кого говорять “бережлива людина?” “Про кого говорять “економна людина?” Чому потрібно бути економним? Як ти бережеш книги в дитячому садку? Як ти бережеш свої іграшки? Що значить берегти хліб?

У відповіді на запитання щодо визначення поняття “бережлива

людина”? - 30% опитуваних взагалі не відповіли, 40 % дітей сказали, що це людина, “яка береже”, не уточнюючи, що саме, 20 % вважають, що це дорослі, які бережуть речі, й діти, які бережуть іграшки. 10% дітей називають бережливим того, хто не ламає й не псує різні речі.

Питання “Про кого говорять “економна людина”? для дітей виявилось не зовсім зрозумілим, тому 80% зовсім на нього не відповіли, 10% вважають, що економна – це добра людина, 5% – що це людина, яка економить світло, газ, воду. Відповідаючи на запитання “Чому потрібно бути економним?” – 45% дітей вважають, що це потрібно для того, щоб купити машину, комп'ютер, квартиру, інші 55 % залишили це питання без відповіді. На запитання щодо бережливого ставлення до іграшки, діти відповідали: складаю на своє місце – 55% дітей, “не ламаю” – 25%, певна частина дітей – 10% бере участь у ремонті іграшок, а 5% зізналися, що вони не дуже бережуть іграшки як удома, так і в дитячому садку. “Що значить берегти хліб?” – не кидати, не гратися хлібом, – вважають 60% дітей, не кришити акуратно їсти - відповіли 20%, не купувати багато хліба, а купувати стільки, скільки зможеш з'їсти – така думка у 20% дошкільнят.

Це спонукало нас до пошуку, розробки та апробації методів формування в дітей дошкільного віку економного та бережливого ставлення до довкілля. Тому другий етап експериментальної роботи передбачає розробку критеріїв готовності вихователів, спрямованого на піднесення рівня економічної культури.

Таким чином, можна зробити висновки що наявний недостатній рівень уявлень про бережливість як старших дошкільників, так і дорослих, тому педагогічний процес в ДНЗ повинен будуватися на взаємодії педагога, дитини, батьків.

Висновки. Отже, враховуючи результати першого етапу дослідження, подальша наша робота буде спрямована на забезпечення високого рівня професійної компетентності педагогів, що є запорукою методично грамотного управління процесом формування в дітей старшого дошкільного віку бережливого ставлення до довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абдулвагабова П.О.* Педагогические условия бережного отношения к личным и общественным вещам у детей среднего дошкольного возраста. Автореферат канд. дис. – М., 1991. – 18 с.

2. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку, навчання та виховання дітей За ред. К.Л. Крутій. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2004. – С. 230-231.

3. *Жадан Р., Григоренко Г.* Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку (перспективно-календарне планування занять з економіки). – Запоріжжя: ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2006. – 116 с.

4. *Жуковская Р.И.* Совместная деятельность детей 3-5 лет и ее роль в формировании у них бережного отношения к вещам. / В кн.: Нравственное воспитание дошкольников / Под ред. В.Г.Нечаевой. – М.: Педагогика, 1972. – С. 157-182.

5. *Лелюк Ю.М.* Сучасні проблеми дошкільної економічної освіти в

Україні // Економічна освіта: проблеми і перспективи. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси, 2001. – С. 63-66.

6. *Макаренко А.С.* Соч.т. IV. М.: АПН РСФСР, 1954. – С. 391.

7. Рациональная деятельность детей – источник формирования экономической культуры: Методические рекомендации для работников дошкольных учреждений, студентов факультета дошкольного воспитания дневной и заочной форм обучения / Составители Н.Г. Грама, Е.Л. Колосарева, Л.И. Беляева. – К., 1992. – 20 с.

8. *Сасова И.* Когда начинать изучать экономику.- Детский сад от А до Я. – 2003. – №4. – С. 12.

9. *Сазонова А.В.* Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності. Автореферат канд. дис. – Одеса, 2007.- 21 с.

10. *Сухомлинський В.О.* Вибрані твори в п'яти томах. Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – 667 с.

11. *Шатова А.Д.* Экономическое воспитание дошкольников. Учебно-методическое пособие. – М.: Педагогическое общество России, 2005. – 256 с.

Подано до редакції 09.06.08

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена проблеме воспитания бережливости у детей старшего дошкольного возраста. Рассматривается важность данной проблемы и педагогические подходы к ее решению в творческом наследии В.А. Сухомлинского. Проведен анализ современных исследований, который свидетельствует о необходимости внедрения экономического образования в

педагогический процесс дошкольного учреждения, а также анализ уровня подготовки педагогов к внедрению методики формирования у дошкольников бережливости.

SUMMARY

The article discloses the problem of bringing up thriftiness of children of senior preschool age, demonstrating the importance of the issue and some pedagogical approaches to its solution in V.A. Suhomlynsky's creative heritage. The author analyses some trends in modern research demonstrating necessity of introduction of economic education into pedagogical process of preschool establishments. The article presents the level of teachers' readiness for introducing methods of formation of thriftiness of preschoolers.